

ADAM FAŁOWSKI
Uniwersytet Jagielloński
ORCID: 0000-0002-3836-2221
adam.falowski@uj.edu.pl

Z ETYMOLOGII POLSKIEJ (4): *sowity*¹

Z etymologii polskiej (4): *sowity*

Abstract: In modern Polish, the adjective *sowity* belongs to the book style and has the meaning ‘abundant, ample, rich’, e.g. *ample time*. The subject of the article is a chronological, semantic and etymological analysis of the word. Much attention has been devoted to study its origin and a formal-semantic evolution in Polish as well as some other Slavic languages (Ukrainian, Belarusian, Lithuanian) which have proved not entirely convincing.

Thus, everything seems to indicate that the Polish adjective *sowity* is a native formation. It was coined from the base of the verb **sovati*, **sujō* ‘to slip, push in, press in, cram in, etc.’. with the help of the *-it(y)* suffix. Its original meaning was ‘slipped in, pushed in, pressed in, crammed in, etc.’. Consequently, the meaning of the Old Polish combination of a *sowity* coat ‘lined with cloth or fur, literally: stuffed, lined with something’ becomes perfectly clear. The meaning further developed as follows: ‘double, twofold, dual, amounting to the double amount, Latin duplex, duplus’ > ‘generous, abundant, rich, lavish, abundant with excess, measured with usury’ and others. It should be noted that when it comes to the latter, *sowity* very much resembles the adjective (from the origin of the past participle of the past tense from *suć* < **suti*, **sъpō* ‘to poor’) *suty* ‘abundant, rich, prosperous’ and ‘generous, abundant, lordly’, e.g. *abundant payment*, *abundant remuneration*, ‘prosperous; magnificent, splendid’, e.g. *rich and abundant dress*, *rich attire*. It is hard to resist the impression that *sowity* and *suty* influenced each other semantically, cf. above all the common meaning ‘generous, abundant, rich, prosperous, generous’.

Keywords: Polish language, etymology, chronology, semantics, *sowity*.

Według *Słownika współczesnego języka polskiego* przymiotnik *sowity* należy do stylu książkowego i ma znaczenie ‘duży, obfity, bardzo znaczny’: *sowite wynagrodzenie* (SWJP 1039). *Wielki słownik języka polskiego* (WSJP) w ogóle nie uwzględnia tego leksemu.

¹ Artykuł stanowi kontynuację zainicjowanego w 2022 roku obszernego studium etymologicznego opatrzonego tytułem „Z etymologii polskiej”, por. *Z etymologii polskiej* (1), „Rocznik Sławistyczny” LXXI (2022), s. 77-84; *Z etymologii polskiej* (2): *rozgardiasz*, „Slavia Occidentalis”. *Linguistica* LXXX, nr 1 (2023), s. 35-41. *Z etymologii polskiej* (3): *przywzwoity*; *wysmienity*; *rubaszny*, „Rocznik Sławistyczny” LXXII (2023), s. 47-59. We wprowadzeniu do części pierwszej zamieszczono informacje dotyczące przyjętych przez autora zasad i kryteriów doboru wyrazów hasłowych oraz struktury artykułów etymologicznych.

Chronologia

Słowo znane już w XV w., por. stpol. *sowisty* ‘szeroki, fałdzisty, latus, sinuosus’ *s. płaszcz* 1500, *sowito* ‘podwójnie, dupliciter’, *sowity* 1. ‘podwójny, duplex’, 2. ‘szeroki, fałdzisty, latus, sinuosus’ *s. płaszcz* (Sstp VIII/5: 337). Jednakże komentarz znaczeniowy autorów Sstp (‘szeroki, fałdzisty’) wydaje się wątpliwy, por. chociażby, *duplus* dwoyaki / zowity, *duplio* sowitość (Mącz. 98 – Olesch 195), *diplois*, *diploidis* futrowane albo dwoyiste odzienie / mątel / płaszczik dwoyczisti albo drugim suknom podbity (Mącz. 89a – Olesch 178), *sowisty*, *sowity* 1. (o płaszczu) ‘podbity suknom lub innym materiałem i przez to podwójny’, 2. (o płacie płótna) *sowity* ‘złożony we dwoje’ (MSZP 309).

Także dane innych źródeł leksykograficznych potwierdzają tezę, że w przypadku połączenia wyrazowego *sowity* *płaszcz* nie chodzi bynajmniej o rozłożystość i fałdzystość tego odzienia, ale o jego podbicie suknom lub innym materiałem (dosłownie: podwojenie), por. *sowity*, *sowicie*, *sowito*, w *sowit* ‘podwójny, we dwoje, doppelt, zwiefach’, „olejek ten ma być chustą sowitą nakryty”, „chusteczką trzy- i czworosowitą nakryty” (Szymon Syreński 1613 – Linde III: 334). Nie odnosiło się to wyłącznie do realiów krawieckich, o czym świadczy chociażby następujący cytat: „dębowe wieże we dwoje sowito abbo we troje składano” 1659 (KSJP XVII-XVIII).

W XVI-XVII w. widoczne jest także znaczenie ‘tyle dwoje, drugie tyle, w dwójnasób’: „zowicie abo we dwójnasob, tyle dwoie” 1551, „oddaycie iemu, a sowicie, we dwójnasob oddaycie” 1561, „w sowit kawy wyspałam, iak zwyczajnie” 2 połowa XVIII w., a także ‘hojny, obfity, bogaty, suty, szczodry’, por. *sowity* ‘okwity, hojny, reichlich, überflüssig’, *sowitość* ‘dwójnasobność, hojność’, „z sowitością” 1597 (Linde III: 334), *sowity* ‘obfity, hojny’ 158 przykładów od 1 połowy XVII w. (zob. ESJP XVII-XVIII), *sowicie* od 1623, *sowito* 1623, 1632, *sowitość* 1695, *sowity* „sowita nagroda v. dwójnasobny / obfity” 1643 (Cnapius), „trzećiacce dwoistej ábo sowitej” 1613, „dwosowitego rozumu, sowitego ná poradę zaciągał oka” 1669 i wiele in. (KSJP XVII-XVIII). Por. też *sowicie*, *sowito* 1. przysłówek od *sowity*; daw. *zowicie*, rzad. w *sowit* od XVI w., 2. [s.] ‘rzecznie, serdecznie’, *sowitość* 1. rzeczownik od *sowity* = z nasypką, z okładem, z lichwą (Jan Protasewicz zm. 1632 r., pisarz ziemski nowogródzki), 2. ‘prowizja, procent’ (Statut Litewski 3 przykłady z 1693 r.), *sowity* 1. ‘hojny, obfity, bogaty, suty, szczodry, dostatni z nadmiarem, z lichwą odmierzony’ (od XVI w.), 2. rzad. ‘dwa razy większy, dwa razy tyle wynoszący, dubeltowy’ (Biblia Szarospatacka XV w.), 3. daw. ‘wzięty we dwoje, we dwoje złożony, podwójny, dubeltowy’, 4. ? „posły sowite obierać”, 5. woj. *s. towarzysz, poczet* (SW VI: 271-272), *usowitować* ‘zrobić sowitym, pomnożyć, spotęgować, podwoić’ 1 przykład (Melecjusz Smotrycki) (SW VII: 370). SJPDor sygnalizuje, że przymiotnik *sowity* w znaczeniu ‘będący w dużej ilości lub liczbie, obfity, suty, hojny; dawniej również: obfitujący w co, pełen czego’ wychodzi z użycia, a znaczenie ‘dwa razy większy; podwójny’ uznaje za dawne (<https://doroszewski.pwn.pl/haslo/sowity/sowitość/sowito/sowicie>). <https://doroszewski.pwn.pl/haslo/sowity/>

Poza polszczyzną wyraz występuje jeszcze tylko w językach wschodniosłowiańskich, por. stbrus. *sowityj*, *osowityj* ‘szczodry, podwójny’ (stpol. *sowity*) Statut. litewski 1566, 1690, *sowitej*, *sovito* (1511), *sovitość*, *sovitišij*, *usovitovati* (Bułyka 302); „kupi-

li... hvozďja sovytoho latnoho, gontovoho i cvekovъ” (1679), „do mlyna kupili hvozďja sovitoho polkopy 1691 (HSBM VI: 263), *osovityj* ‘to samo co *sovityj*’ „Hvozďja osovitohu kopъ dvanadcatъ” 1682, „Kilimъ staryj osovityj” 1682, „cekhly osovitoh” 1695 (HSBM XXII: 409); *sovito* ‘w dwójnasób, w podwójnym wymiarze’ 63 przykłady, *sovitostъ* ‘podwójna zapłata, podwojona suma’ 10 przykładów, *sovityj* ‘podwójny’ 12 przykładów. (Miakiszew 2008: 646); brus. dial. *sovito* ‘podwójnie, dwa razy tyle, w dwójnasób, wyraz rzadko spotykany’ (Nosowicz 598); *savity* ‘podwójny, dwa razy droższy’, *savita* ‘dwa razy więcej’ (ESBM XI: 285); stuktur. *sovyto* (pol. *sowite*) ‘podwójnie, w dwójnasób, dwa razy tyle; szczerze’ 1538, 1657-1674, *sovytostъ* (pol. *sowitość*) ‘podwójny zysk; szczodrość’ (Tymczenko II: 338); ukr. *sovýto* ‘podwójnie, dwa razy więcej’, po polsku to samo (wyraz kancelaryjny), *sovýtyj* ‘podwójny, dwukrotny’ (Nimczuk 335).

Etymologia

Etymologia interesującego nas leksemu nie została wyjaśniona w sposób całkowicie zadowalający. A. Brückner stwierdził krótko: „urobione od *sować*, p. *sunqć*” (SEBr 508). Tym samym tropem podążył W. Boryś, który napisał: „Od *suwać* (zob.), oparty na dawnym temacie czasu teraźniejszego *sow-* (ps. 1 osoba czasu teraźniejszego **sovq*). Pierwotne znaczenie przypuszczalnie ‘posunięty, szeroki, rozłożysty’” (SEBor 567). Stanowisko to utrzymali w ślad za A. Brücknerem i W. Borysiem autorzy ESBM (XI: 285), uznając jednocześnie wyraz za polonizm.

Całkiem inaczej losy wyrazu *sowity* prezentują nam się po lekturze *Słownika etymologicznego języka litewskiego*. W. Smoczyński litewskie *sāvitas* 1. ‘swoisty, osobliwy, oryginalny; samodzielny’ (por. nazwisko *Sāvitis*, nazwy miejscowe *Savitiškė*, *Savitiškis*), 2. ‘podwójny (o oknie), dwukrotny’ > *savitaĩ* adv. ‘dwa razy tyle, dwa razy więcej, w dwójnasób, podwójnie’, wariant *zavitaĩ*, por. *Savitaĩ didesnis i drūktesnis* ‘dwa razy większy i mocniejszy’, *Ans savitai daugiau už mune suvalgo* ‘On zjadł dwa razy więcej ode mnie’, *Pažyčiai javų, aš rudenį savitaĩ* ‘Pożycz zboża, jesienią oddam ci w dwójnasób’” potraktował jako derywat od przymiotnika dzierżawczego *sāvas* ‘swoj’ (SEJL 537-538). Jeżeli przyjąć, że mamy tu do czynienia z rodzimym wyrazem litewskim, to wówczas w oczywisty sposób należałoby uznać pol. *sowity* za lituanizm, który za pośrednictwem białoruskim przedostał się do polszczyzny. Mamy jednak jeden zasadniczy kłopot z lit. *sāvitas*. Sufiks *-itas* (z krótkim /i/) jest w litewszczyźnie ekstremalnie rzadki. Na dobrą sprawę znane są tylko trzy formy na *-itas*: *sāvitas*, *rāritas* ‘radość; hałas’ i *Alvitas* (nazwa miasteczka w powiecie Wołkowyszki). *Lietuvių kalbos žodynas* (XII: 261) nie podaje przykładów starolitewskich z *sāvitas*, co daje do myślenia, choć ostatecznie sprawy nie przesądza. W opinii Norberta Ostrowskiego, lituanisty z Uniwersytetu Jagiellońskiego ta ekstremalna rzadkość sufiksu *-itas* w litewskim zdaje się przemawiać za obcym pochodzeniem leksemu *sāvitas*, chociaż trudno tu o całkowitą pewność². Ostateczne rozwiązanie tej kwestii zostawiam lituanistom.

² Panu Profesorowi Norbertowi Ostrowskiemu składam serdeczne podziękowania za życzliwą pomoc i cenne uwagi.

Jeśli jednak zdecydujemy się porzucić myśl o litewskiej genezie przymiotnika *so-wity*, pozostanie nam możliwość rozważenia jego polskiego (szerzej: słowiańskiego) rodowodu. Sygnał do takiego postępowania dał już wiele lat temu S.B. Linde (III: 334), kiedy pisał: „jak pol. *sowity* od *winać*, *wić*, tak ros. [*sugubij* – A.F.] od *ginać*, *giąć*, *gibać*”. Spróbujmy zatem podążyć tropem wytyczonym przez polskiego leksykografa. Już na samym początku rzucają się w oczy niezgodności semantyczne, co jesteśmy w stanie stwierdzić chociażby na podstawie danych *Słownika staropolskiego*: stpol. *wić* ‘zwijać, np. nici, glomerare, e. g. filum’, „Glomerare, globare wycz na kłab” (Sstp X/2: 111), por. łac. *glomerare* ‘zwijać w kłębek, skłębiać, czynić okrągłym; ścisnąć, skupiać, zgęszczać’, *wijać* ‘układać wianek albo nić itp. wokół czegoś, okręcać’ (Sstp X/3: 221), *zwić się* ‘skręcić się, zwinąć się’ (Sstp XI/7: 501), *zwijać* ‘skręcać w kłębek, np. nici’, *zwinąć* ‘złożyć, skręcić’ (Sstp 51) i in., co z ps. **viti* ‘przez zwijanie nadawać czemuś okrągły, owalny, kolisty kształt; wić, splatać; obracać’ (SEBor 689), **sṭ-viti* ‘zwinąć, skręcić’ (SEBor 747), por. też *zwity*, *zwiniony* imiesłów od *zwić*, *zwinąć* (Mownik polsko-niemiecko-francuski M.A. Trotza z 1764 r.), *zwić*: *zwity wąż* ‘wijący się wikłający się’ (Linde VI: 1040), *zwinąć*, *zwić*, *zwijać* 1. ‘winięciem zrobić; uwić, skręcić, ukłęcić’, 2. ‘zwijając złożyć w krąg, w kłębek, w kupe; skręcić, skłębić’ „Skrzydła dwa miała niebieskie, cicho w krzyż zwite i złożone niżej ramion’ I. Krasicki (SW VIII: 643).

Nietrudno więc zauważyć, że w czasowniku *wić* na plan pierwszy wysuwa się znaczenie ‘zwijać w kłębek, przez zwijanie nadawać okrągły, kulisty kształt itp.’, podczas gdy semantyka przymiotnika *sowity* zdaje się preferować semy ‘złożyć’, ‘zwinąć’ i ‘wpół (we dwoje, niekiedy, troje, czworo)’, co jest widoczne w cytatach z piśmiennictwa polskiego XVI i XVII w, np. „olejek ma być tylko chustą sowitą nakryty”, „chusteczkę trzy- i czworosowitą nakryty” (Syreniusza Zielnik 1613 r. – Linde III: 334), „dębowe wieże we dwoje sowito abbo we troje składano (1659 – KSJP XVII-XVIII).

Jeśli zgodnie z sugestią S.B. Lindego, będziemy pol. *sowity* członkować na *so-wity*, to przyjdzie nam zmierzyć się z niełatwymi trudnościami, by właściwie zinterpretować element *so-*. Nie ulega kwestii, że będziemy zmuszeni uznać go za prefiks, ale w języku polskim trudno o przykłady formacji prefiksalnych z *so-*. W polszczyźnie postać tego przedrostka to *z-* / *ze-*, np. *wić* – *zwić*, *wity* – *zwity*, *brać* – *zebrać*, *ślać* – *zesłać*. Postać *so-* jest natomiast domeną języków ruskich, por. ros. *so-stávit*, pol. *ze-stawić*, *so-słát*, pol. *ze-słać*, stros. *so-vivati* ‘splatać, zwijać’, *so-viti* ‘splatając, zwijając zrobić coś’ (XV w. – SRJ XI-XVII 26: 51), ros. dial. *so-vivát*, *sovít* 1. ‘owijać, okręcać coś wokół czegoś’, 2. ‘zwijać, skręcać w tutkę’, 3. ‘wić gniazdo (o ptakach)’, 4. ‘pleść (wianek)’ (SRNG XXXIX: 187), stokr. *sohljadaty* 1. ‘ogłądać’, 2. ‘zwiedzać; badać’, *soznane* ‘zeznanie, doniesienie’, *soznaty* ‘uznać’ (Tymczenko II: 341). W Statucie Litewskim z 1588 roku formy *sovito*, *sovitostb*, *sovityjb* współwystępują z innymi formami na *so-* w rodzaju *sobranbje* ‘zebranie, zbiór’, *sobratise* ‘zebrać się’, *sognati* ‘zegnać, spędzić’, *sodraty* ‘zedrzeć, porwać’, *soznawaty* ‘oznajmiać, zeznawać’, *soznanjbe* ‘zeznanie; wyznanie’, *soznati* ‘oznajmić, wyznać’ (Miakiszew 646-647).

Z przedstawionych powyżej danych wynika, że bylibyśmy zmuszeni pol. *sowity* traktować jako rutenizm (białorutenizm), o czym decydowałyby w pierwszej kolejności nieznana językowi polskiemu postać prefiksu *so-* (< ps. **sṭ-*), któremu w polszczyźnie, także dawnej, odpowiada *z-*, *ze-*. Element drugi omawianego leksemu (*wity*)

uznalibyśmy za imiesłów bierny czasu przeszłego od czasownika *wić*, *zwić* ‘zwinać’, a za prymarne jego znaczenie – ‘zwinięty, złożony we dwoje’ (o materiale, płótnie, tkaninie), por. np. łac. duplex [*duo* + *plico* ‘składać, zwijać’], stąd znaczenie ‘podwójny, podbity suknem lub innym materiałem’ (o odzieży, np. płaszczu). Dalszy rozwój znaczenia miałby następujący przebieg: ‘dwa razy większy, dwa razy tyle wynoszący, dubeltowy’ > ‘hojny, bogaty, obfity, suty, szczodry, dostatni z nadmiarem, z lichwą odmierzony’.

Nie wydaje się wszakże prawdopodobne, aby wyraz powstał w języku urzędowym Wielkiego Księstwa Litewskiego, skąd przedostał się zarówno do polszczyzny, gdzie funkcjonował przede wszystkim jako termin kancelaryjny, jak też być może do języka litewskiego, czego jednak nie udało się udowodnić w sposób jednoznaczny i niepodważalny. Przeczą temu dane chronologiczne oraz geografia i ranga stylistyczna wyrazu na obszarze białorusko-ukraińskim (na jego kancelaryjny charakter w języku ukraińskim 1 połowy XIX w. zwrócił uwagę P. Biłec’kyj-Nosenko, natomiast I.I. Nosowicz podkreślał jego rzadkie użycie w białoruszczyźnie 2 poł. XIX w.). Słowniki historyczne i etymologiczne języków ruskich uznają zgodnie, że mamy tu do czynienia z polonizmem (zob. Bułyka 302; ESBM XI: 285; Tymczenko II:338). Słowniki współczesnego języka ukraińskiego i białoruskiego (por. WTSSUM, TSBM) w ogóle tego leksemu nie odnotowują.

Nie wydaje się, aby argumentem za uznaniem proponowanej tu etymologii miała być analogiczna co do struktury i semantyki postać rosyjskiego przymiotnika *sugúbijj* 1. ‘szczególny, wyjątkowy, wybitny’, 2. *przest.* ‘podwójny’, składająca się z przedrostka *su-* (< ps. **sq-* ‘razem, z’, widocznego w pol. *sąsiad*, *sąsiek*) i pierwiastka **gub-* ‘zgięty’, por. ros. *gibkij* ‘giętki, gibki’, *sgibát* ‘zginać’, *gubít* ‘gubić, niszczyć, niweczyć’, *gnut’* ‘giąć, zginać’ (Vasmer III: 793), z etymologicznym znaczeniem złożenia ‘zgięty we dwoje, w pół’ (zob. KESRJ 431). Godne podkreślenia jest to, że pod względem budowy ros. *sugúbijj* przypomina bałtyckie formy złożone w rodzaju strpus. *dwigubbus* ‘podwójny’, *dwigubbus teisis werts* ‘warci podwójnej czci’, lit. *dvigubas* ‘podwójny, złożony we dwoje’, por. lit. *dvi-* ‘dwu-’ w pierwszym członie złożzeń oraz *gubùs* ‘sprytny, zręczny, zwinny; oszczędny’ (znaczenie etymologiczne ‘giętki, gibki’), *gùbti*, *gumba*, *gùbo* ‘wkłesać, zapadać się’, *gaũbti* ‘otulać, owijać, spowijać, okrywać’, łot. *gubt*, *gubstu*, *gubu* ‘zginać się, pochylać się, krzywić się’ (SEJL 140; 161-162; 207), a także lit. *dvilinkas* ‘we dwoje złożony, podwójny’, por. *liñkti* ‘chylić się, giąć się, skłaniać się’ (SEJL 357). Uwagę zwraca identyczny jak w przypadku pol. *sowity* rozwój znaczenia rosyjskiego czasownika *sugúbít*: 1. ‘zdwajać, podwajać’, 2. ‘pomnażać; wzmacniać; zwielokrotniać’ i lit. *dvigubùoti* ‘w dwójnasób oddawać pożyczone, np. siano’ (SEJL 207). Trudno jednak byłoby enigmatycznemu nagłosowemu pol. *so-* przypisywać znaczenie ‘we dwoje, w pół’, chyba że uznamy go za kontynuant ps. **sq-* ‘razem, z’, co nie wydaje się prawdopodobne. W języku polskim ps. **sq-* jest bowiem regularnie kontynuowane jako *sq-*, por. no. *sąsiad*, *sąsiek*, nie znamy natomiast przykładów realizacji tegoż jako *so-*

W tej sytuacji nie pozostaje nam zatem nic innego, jak wrócić do propozycji A. Brücknera, który o etymologii interesującego nas wyrazu pisze tak: „*sowity* ‘podwójny’ (poseł, poczet), „*sowity* płaszcz” w psalterzu, łac. ‘*diplois*’ (‘złożony we dwoje’), „*sowisty* płaszcz”, r. 1500; ‘obfity’; *sowicie* ‘suto’; urobione od *sować*, p. sunąć” (SEBr

508). Propozycja ojca polskiej etymologii jest z pewnością godna rozważenia, wymaga wszakże pewnych uzupełnień i modyfikacji interpretacyjnych w oparciu o dane być może niedostępne jej autorowi. Przede wszystkim należy włączyć tu materiał leksykalny, który rzuca nowe światło na pochodzenie analizowanego leksemu. Chodzi o następujące dane: stczes. *sovek* ‘wsypa, poszwa na pierzynę lub poduszkę’ (Machek 569), czes. daw. *sovek* ‘powłóczka, poszwa w pierzynie, w niej pierze schowane’ (Jungmann IV: 224), mor. *sovka* ‘powłóczka na zagłówek; poszwa na pierzynę’ Bartoš 390); śl. dial. *osovok* (*osevok*) 1. ‘spodnia poszewka na pierzynie lub poduszce’, 2. ‘powłóczka na pierzynę, poszwa’ (SSN II: 648); *sovok* ‘ts. – 1’ (Králík 547). W opinii etymologów czeskich i słowackich mamy tu do czynienia z formacjami pochodnymi od dawnego czasownika **sovat*, nawiązującego do ros. *sovát* ‘pchać, wkładać, wsuwać, szturchać’ i in., dla którego punktem wyjścia było ps. **sov-a-ti* (**soy-a-*) – nazwa być może wiążąca się z tym, że spodnia poszewka była wsuwana do poszewki (powłóczki) zewnętrznej (zob. Machek 569; Králík 547). Tym samym staje się zrozumiałe znaczenie przymiotnika *sow-ity* ‘podwójny, dwoisty’, a zwłaszcza (o płaszczu) ‘podbity sukrem lub innym materiałem i przez to podwójny’.

Od ps. **sovati*, **sujō* ‘wsuwać, wpychać, wciskać, wtykać, pchać, popychać, dźgać, kłuć’, w nawiązaniu do ros. *sovát*, *sujú* ‘wsuwać, wsadzać, wkładać; wpychać, wtykać (na siłę); pchać, popychać, szturchać; bić uderzać’ wywodzi W. Borys także kasz. *sóv sovu* ‘obrzęk wymienia u krowy po ociełeniu, spowodowany nadmiarem mleka’, co wydaje się spokrewnione z ros. dial. *usóv* r. ż., *usóvi* l.mn., *usové* r. n. ‘kłucie, wewnętrzne zapalenie’, bułg. dial. *usóv* r. ż. i m. ‘obrmienie i ból piersi, zapalenie gruczołów mlecznych, zapalenie sutka u kobiet’, ‘powiększenie gruczołów limfatycznych (węzłów chłonnych) w pachwinie’, ‘rodzaj choroby; ostre kłucie, związane czasem z obrzmieniem’, ‘infekcja rany’, sch. dial. *usov* r. m. ‘jakieś obrzmienie gruczołów u ludzi; pewna choroba zwierząt’, *usóvka* ‘narośl’. Rozwój semantyczny byłby w tym wypadku następujący: ‘wpychanie, wsadzanie czegoś, kłucie’ > ‘obrmienie, obrzek (jako rezultat wpychania, wsadzania, wtykania czegoś)’ (SEK IV: 345-346).

Wnioski

Tak więc, wszystko zdaje się wskazywać na to, że polski przymiotnik *sowity* jest formacją rodzimą. Został on urobiony od podstawy ps. czasownika **sovati*, **sujō* ‘wsuwać, wpychać, wciskać, wtykać itp.’ z pomocą przyrostka *-it(y)*. Jego pierwotne znaczenie to ‘wsuwany / wsunięty, wpychany / wepchnięty, wciskany / wciśnięty, wtykany / wetknięty itp.’, przez co staje się całkowicie jasne znaczenie połączenia *sowity płaszcz* ‘podbity sukrem lub futrem, dosłownie: wypchany, wyłożony czymś’. Dalszy rozwój znaczeniowy przebiegał w sposób następujący: ‘podwójny, dwojaki, dwoisty, drugie tyle wynoszący, w dwójnasób, łac. duplex, duplus’ > ‘hojny, obfity, bogaty, suty, szczodry, dostatni z nadmiarem, z lichwą odmierzony’ i inne, poboczne, zarejestrowane przez SW (VI: 271-272). Należy przy tym zauważyć, że gdy chodzi o ostatnie znaczenie, to *sowity* bardzo przypomina przymiotnik (z pochodzenia imiesłów czasu przeszłego strony biernej od *suć* < ps. **suti*, **sъpō* ‘sypać’) *suty* 1. ‘obfity, bogaty, dostatni’, 2. ‘hojny, szczodry, sowity, pański’, „suta zapłata, sute wynagrodzenie”,

3. ‘dostatni; okazały, wspaniały; obszerny, buchasty, szeroki’, „suknia suta i bogata” (Jędrzej Kitowicz), „strój suty”, „w sute lamy się stroisz” (Adam Naruszewicz) (SW VI: 522), por. też *suć* ‘wysadzić, zdobić coś drogimi kamieniami, lapidibus pretiosis ornare’ 1496 (Sstp VIII/7: 502), *suć* ‘obsypywać, sadzić, wysadzać, kameryzować, przetykać, tkać’, „perłami suknie sute” (Wacław Potocki), „sute drogiemi kamieniami sajdaki” (Jakub Jan Susza), „krzesła sute (= inkrustowane) perłami ormuskiemi” (Samuel Twardowski) (SW VI: 504). Szczególnie daje do myślenia trzecie z wymienionych znaczeń przymiotnika *suty*, czyli ‘obszerny, buchasty, szeroki’ (o stroju), które być może zainspirowało autorów hasła *sowity* w Sstp, by połączenie *sowity płaszcz* tłumaczyć jako ‘szeroki, fałdzisty’. Wydaje się jednak, wbrew autorom SW, że brak podstaw, aby przyjmować dla *suty* znaczenie ‘obszerny, buchasty, szeroki’. Cytaty ze SW: „suknia suta i bogata”, „strój suty”, „w sute lamy się stroisz”, odpowiednio do znaczenia *suć* ‘wysadzać, zdobić drogimi kamieniami; tkać, przetykać’ (złotem, srebrem) należy zapewne interpretować jako ‘okazały, wspaniały’, dosłownie ‘obsypyany, wysadzany, przetykany drogimi kamieniami i innymi ozdobami’.

Tak czy inaczej trudno oprzeć się wrażeniu, że *sowity* i *suty* wpływały na siebie wzajemnie pod względem semantycznym, por, przede wszystkim wspólne znaczenie ‘hojny, obfity, bogaty, dostatni, szczodry’. Co do etymologii drugiego z nich, to jest on zbudowany na podstawie ps. czas. **suti* (**sup-ti*), **sъpo*, prapokrewnego z lit. *sùpti*, *supù* 1. ‘kolebać, kołysać’, 2. ‘okręzać, otulać dookoła, opatulać’; oba czasowniki zawierają prabałtosłowiański pierwiastek **sup-* // **saup-* (zob. SEJL 615-616).

Konflikt interesów: Autor deklaruje brak konfliktu interesów.

Wkład autorów: Autor przyjmuje na siebie wyłączną odpowiedzialność z tytułu: przygotowania koncepcji badawczej dzieła i sposobu jego przedstawienia (opracowania metodyki), zebrania i analizy danych, interpretacji wniosków, a także zredagowania wersji ostatecznej rękopisu.

Bibliografia

(wraz z rozwiązaniem skrótów źródłowych)

- Bartoš: Bartoš F., 1906, *Dialektický slovník moravský*, Praha.
- Bułyka: Булыка А.М., 1972, *Даўнія запазычанні беларускай мовы*, Мінск.
- ESBM: Мартынаў В.У. (red.), 1978-, *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы*, т. I-, Мінск.
- ESJP XVII-XVIII: *Elektroniczny słownik języka polskiego XVII-XVIII w.* – https://sxii.pl/index.php?strona=haslo@id_hasla=11243@forma=SOWITY#11243 – (dostęp: 2.12.2023).
- HSBM: Жураўскі А.І. (red.), 1982-, *Гістарычны слоўнік беларускай мовы*, вып. 1-, Мінск.
- Jungmann: Jungmann J., 1835-1839, *Slovník česko-německý*, d. I-V, Praha.
- Linde: Linde S.B., 1807-1814, *Słownik języka polskiego*, t. I-VI, Warszawa.
- LKŽ: *Lietuvių kalbos žodynas*, 1943-2002, tòm. I-XX, Vilnius.
- KESRJ: Шанский Н.М., Иванов В.В., Шанская Т.В., 1971, *Краткий этимологический словарь русского языка*, Москва.
- Králik: Králik Ľ., 2015, *Stručný etymologický slovník slovenčiny*, Bratislava.
- KSJP XVII-XVIII: *Kartoteka Słownika języka polskiego XVII i I. połowy XVIII wieku* [online: <https://www.rcin.org.pl/dlibra/publication/20029?language=en> – (dostęp: 16.12.2022)].

- Machek: Machek V., 1968, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha.
Mącz.: zob. Olesch.
- Miakiszew: Мякишев В., 2008, *Язык Литовского Статута 1588 года*, Kraków.
- MSZP: Wysocka F. (red.), 2003, *Mały słownik zaginionej polszczyzny*, Kraków.
- Nimczuk: Німчук В.В., (ed.), 1966, *П. Білецький-Носенко, Словник української мови*, Київ.
- Nosowicz: Носович И.И., 1870, *Словарь белорусского наречия*, Санкт-Петербург.
- Olesch: Olesch R. (ed.), 1971, *I. Mączynski, Lexicon Latino-Polonicum*, Köln-Wien.
- SEBor: Boryś W., 2005, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.
- SEBr: Brückner A., 1927, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.
- SEK: Boryś W., Popowska-Taborska H., 1994-2010, *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, t. I-VI, Warszawa.
- SEJL: Smoczyński W., 2007, *Słownik etymologiczny języka litewskiego*, Wilno.
- SJPDor: Doroszewski W. (red.), 1958-1969, *Słownik języka polskiego*, t. I-XI, Warszawa [online: <https://doroszewski.pwn.pl> – (dostęp: 7.09.2023)].
- SRJ XI-XVII: Бархударов С.Г., 1975-, *Словарь русского языка XI-XVII вв.*, вып. 1-, Москва.
- SRNG: Филин Ф.П., 1965-, *Словарь русских народных говоров*, вып. 1-, Москва–Ленинград.
- SSN: Ripka I. (red.), 1994-2006-, *Slovník slovenských nářečí*, d. I-II-, Bratislava.
- Sstp: Urbańczyk S. (red.), 1953-2002, *Słownik staropolski*, t. I-XI, Warszawa.
- SWJP: Dunaj B. (red.), 1996, *Słownik współczesnego języka polskiego*, Warszawa.
- TSBM: Крапіва К. (red.), 1977-1983, *Тлумачальны слоўнік беларускай мовы*, т. I-V, Мінск.
- WSJP: Żmigrodzki P. (red.), *Wielki słownik języka polskiego PAN* [online: <https://wsjp.pl/index.php?pw=0> – (dostęp: 16.12.2022)].
- SW: Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiecki W. (red.), 1900-1927, *Słownik języka polskiego*, t. I-VIII, Warszawa.
- Тумценко: Німчук В.В., Лиса Г.І. (ed.), 2002-2003, *Тимченко Є., Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV-XVIII ст.*, кн. 1-2, Київ–Нью-Йорк.
- Vasmer: Фасмер М., 1986-1987, *Этимологический словарь русского языка*, т. I-IV, Москва.
- WTSSUM: Бусел В.Т. (red.), 2009, *Великий тлумачний словник сучасної української мови*, Київ–Ірпінь.